

Posudok na habilitačnú prácu ThDr. Pavly Damohorskej, Th. D.

Židovská modlitba za štát a jeho predstaviteľa a její vnímání v historickém a náboženském kontextu

Prirodzeným východiskom bádania v oblasti židovskej liturgie sú texty zaznamenaných modlitieb jednotlivých židovských komunít. Ich štúdium je najkratšou cestou k porozumeniu zvláštností ich života v rôznych dobách a na rôznych miestach. Porozumenie ich vzniku a formovaniu vyžaduje štúdium ich prameňov, hebrejskej Biblie (Tanachu) a rabínskej literatúry (Mišny, Tosefty a Talmudu), ale aj komentárov niektorých rabínov. Patrí k zvláštnosti textov rôznych židovských modlitieb, že sú reflexiou politických zmien, ktoré zažívali jednotlivé židovských komunity. Takou je aj židovská modlitba za štát a jej predstaviteľov, téma habilitačnej práce ThDr. Pavly Damohorskej, Th. D..

Z úvodných poznámok, zvolenej metodiky, vybraných prameňov, literatúry a stavu bádania nachádzajúcich sa na prvých stránkach habilitačnej práce (ďalej HP) vyplynuli viaceré skutočnosti. Predovšetkým to, že táto práca je završením predchádzajúceho dlhoročného študijného záujmu jej autorky o prepojenie „politických a spoločenských událostí a jejich vlivů na náboženské projevy vyjadřované formou bohoslužby, konkrétně židovské liturgie.“ (s. 11) Židovská modlitba za štát a jeho predstaviteľov je liturgickou reflexiou vzťahu židovských komunít k nežidovskému panovníkovi, vlastne najexplicitnejšie vyjadrením tohto vzťahu. Autorka HP svoj bádateľský záujem sústredila na texty tejto modlitby, ktoré našla v machzoroch, siduroch, kantorských knihách nevynechajúc ani plagáty a novinové správy. Svoju habilitačnú prácu postavila na ich analýze, „syntéze získaných poznatků, komparaci a historickém kontextu“, ktorý považuje za cestu k ich pochopeniu „jako významného liturgického prvku vyjadřujícího veřejným způsobem vztah k cizímu panovníkovi“. (s.15)

Motiváciu svojho bádania rozkryla autorka HP už v jej úvode, v ktorom formulovala základné otázky, na ktoré chce dať odpoveď: „Z čeho se tato praxe přímlov za cizí vládce vyvinula, jaký je náboženský a historický kontext těchto přímlov a jaké vlastně bylo skutečné poslání liturgických textů recitovaných za cizí panovníky.“ (s. 13). Od týchto otázok autorka HP pokračovala k formulovaniu dvoch cieľov svojej HP. Jej prvým cieľom sa stala analýza náboženského a historického kontextu určitého typu bohoslužobného rituálu za cudzieho panovníka. Druhým cieľom sa stalo pochopenie posolstva modlitebných textov za cudzieho panovníka. Takto postavené ciele sú vlastne projektom, ktorého uskutočnenie, resp. úspešné

naplnenie, predpokladá premyslenú bádateľskú prácu s prameňmi, komentármi a literatúrou, ktorá zachytáva doterajší stav bádania židovskej liturgie všeobecne a modlitby za štát a jeho predstaviteľov zvlášť. Vo svojom posudku sa sústredím na posúdenie naplnenia cieľov HP a nájdenie odpovedí na otázky, ktoré si na začiatku svojej HP vytýčila jej autorka.

Prvý cieľ: náboženský a historický kontext vzniku určitého typu bohoslužobného rituálu za cudzieho panovníka. Z celého textu HP vyplýva, že jeho autorka nepodcenila význam dôkladného štúdia prameňov modlitby za štát/vládu a jeho/jej predstaviteľov. Z ich výberu a spôsobu použitia postupne budovala svoju predstavu o utváraní tradície židovskej modlitby za štát/vládu a jeho/jej predstaviteľov v prvej časti HP nazvanej Vztah k pozemskému panovníkovi na pozadí náboženského a historického kontextu. Opierajúc sa o hebrejskú Bibliu, komentáre rabínov a interpretačnú literatúru začala analýzou témy Pojetí pozemského krále a kráľovství, ktorej dôležitosť vyplýva z kapitol, na ktoré je táto časť rozvrhnutá.

Na počiatku skúmania formovania postoja izraelskej pospolitosti k cudziemu panovníkovi musí byť hebrejská Biblia. Autorka HP sa zastavila pri 1Sam8 a De17, aby konštatovala, že „Na základě obou biblických citací hovoří pozdější židovské komentáře o pojetí krále se zvláštní pozorností věnovanou otázkám ustavení krále jako údajného příkazu, rozsahu jeho pravomocí a v neposlední řadě také oprávněnosti královské instituce jako takové.“ Zostávajúc stále v biblických knihách, tentokrát v Jeremjášovi a v Baruchovi, pristúpila k preskúmaniu významu babylónskeho exilu pre formovanie modlitby za pozemského panovníka a perzskej nadvlády v biblických textoch a židovských komentároch. V Ezdrášovi a Nehemjášovi hľadala autorka HP odpoveď na otázku, či texty týchto kníh zachytávajú vzťah izraelskej pospolitosti k cudzím vládcom tak, že obidve možno považovať za základ pre pochopenie skúmaného vzťahu. Nasledovala analýza Žalmov a náboženských rituálov za cudzích panovníkov pred zbúraním II. Chrámu v židovských spisoch. Prvú časť HP uzatvára autorkina analýza témy Zákon zeme je zákonom (dina de-malchuta dina).

V prvej časti HP sa autorka odvoláva nielen na biblické spisy, ale aj na dobovú literatúru, ktorá opisuje politické udalosti spomínaného obdobia, napr. na Josefa Flavia. Neobchádza ani práce hodnotiace povahu a okolnosti života izraelskej pospolitosti v staroveku. Za zvlášť cenný doklad o vzťahu izraelskej pospolitosti k vládnucej moci považuje autorka HP výrok rabího Chaninu z Pirkej Avot, ku ktorému pridáva aj komentáre ďalších rabínov komentujúcí jeho výrok.

Výsledky svojho bádania v prvej časti vystihla autorka HP nasledovne: „Nábožensko-právni kontext otázky ustavení krále není zcela jednoznačný. Byť se deuteronomistická sbírka

těší větší právní síle, než-li je tomu v případě První knihy Samuelovy (byť je rozdíl v tomto případě malý), tzn. jedná se o ustanovení de-orajta, nejenže není tímto faktem v souvislosti s Dt17,14 argumentováno, ale samotné ustanovení v Dt17,14 bývá předními židovskými halachisty diskutováno také z hlediska „možnosti“ nikoliv pouze příkazu.“ (s. 61) Text prveji části doplnila o početné odkazy pod čiarou, ktoré obohacujú hlavný text o ďalšie názory ďalších autorov.

Voľba pramenných textov, logická nadväznosť tém a ich analýza, v nej použitá argumentácia, úroveň práce s biblickým textom a s textami ostatnej použitej literatúry spolu s autorkinou kritickou diskusiou s nimi ma oprávňujú konštatovať, že svoj cieľ, t. j. analýzu náboženského a historického kontextu vzniku určitého typu bohoslužobného rituálu za cudzieho panovníka, autorka naplnila. Poukázala na indície, explicitné zmienky, rabínske komentáre a konkrétny historický kontext, ktorý možno považovať za pramene židovskej modlitby za panovníka.

Druhý cieľ: pochopenie posolstva modlitebných textov za cudzieho panovníka. Tento cieľ možno stotožniť s obsahom druhej časti HP, v ktorej autorka postupovala od stredovekých a novovekých prameňov, cez posolstvo modlitby Ha-noten t^ešu'a a modlitby za vládu v českých zemiach, Rakúsko-Uhorsku a ďalších štátoch Európy, k štvrtej kapitole s názvom Modlitba za vládu po r. 1918 v prvej Československej republike, aby druhú časť HP ukončila Modlitbou za vládu vo svetle totalitných režimov a modlitbou za vládu v iných náboženských zoskupeniach.

Je zrejmé, že aj v tejto časti sa autorka HP nevyhýbala historickému kontextu židovských liturgických textov. Ak na jej začiatku napísala, že „Pro předkládanou práci byly prostudovány stovky těchto textů v rozmezí od 1. stol. p. o. l. až do současnosti a z regionů českých a moravských zemích, střední, východní a západní Evropy, USA a Blízkého východu.“ (s. 18), tak čítanie tejto časti to presvedčivo dokazuje. Odkazuje v nej na kantorské knihy, sidury, machzory, kázania a dokonca aj na plagáty s modlitebnými textami, ktoré považuje za najcennejšie študijné materiály. Rovnako ako v prvej časti, tak aj v druhej využívala pri ich štúdiu možnosti lingvistickej analýzy. Príkladov jej analýzy, zameranej na detailné odlišnosti jednotlivých textov je toľko, až vzniká dojem opakovania niektorých častí HP a akoby postupného skracovania rozsahu paragrafov tejto časti kvôli autorkinmu záujmu o možno až príliš široký záber do historického kontextu modlitby za vládu a jej predstaviteľov.

Autorkinu cestu k pochopeniu posolstva modlitebných textov za cudzieho panovníka možno ilustrovať na jej výklade posolstva modlitby Ha-noten t^šu'a. Podrobne analyzovala jej obsah, vývoj jej verzií, ako aj ich percepciu v židovskom myslení. Svoju analýzu oprela o jej vzorový text, ktorým sa pre ňu stalo Heidenheimovo vydanie z roku 1792, totožné s jej vydaním v roku 1705. Autorka uvádza ešte staršie vydanie spomínanej modlitby z 15. storočia. Je to modlitba, na ktorej je možné sledovať, či jej text má podvratný charakter, o ktorom písal J. Sarna. Na tejto modlitbe je možné potvrdiť, či sa autorke HP podarilo naplniť svoj podcieľ, totiž preskúmať, či má táto modlitba naozaj podvratný charakter. Ešte predtým ako sformulovala svoj záver, zaoberala sa vývojom textu tejto modlitby a jej odlišnými verziami spolu s jej prepojením na rôzne biblické pramene. Problém interpretácie takýchto textov vyžaduje analýzu aj ďalších súvislostí, ktorým autorka HP venovala nasledovný paragraf nazvaný Európske verzie Ha-noten t^šu'a.

Záver, ku ktorému došla je nasledovný: „Domnělý podvratný charakter textu Ha-noten t^šu'a je dle mého názoru diskutabilní otázkou a dle dobových výpovědí o setrvání v galutu nelze na její podvratnost s jistotou poukazovat. Na druhé straně nelze vyloučit drobné a většinové společnosti skryté poznámky v jednotlivých sidurech, na které poukazuje již výše zmíněný J. Sarna. Byť jsem prostudovala stovky sidurů, nenarazila jsem ani na jedinou poznámku tohoto charakteru. Pokud byl text skutečně vytvořen s podvratným záměrem, pak to bylo především prostřednictvím biblických veršů. Zcela jistě vycházely původní liturgické texty, ať již v podobě požehnání, modlitby za vladaře nebo oslavného kázání z přesvědčení, že židé žijí pod vládou cizího panovníka v cizí zemi. Touha po návratu do země vlastní vyjadřovaná například inkorporací prorockých proseb nemusí znamenat rozpor ve vztahu k panovníkovi cizímu.“ (s. 310)

Na takýto záver by sme na Slovensku povedali, že vlk sa nasýtil a ovca zostala celá. Som presvedčená, že autorka HP sa mohla vyjadriť jednoznačnejšie o údajnom podvratnom zámere modlitby Ha-noten t^šu'a. Na druhej strane jej záverečné stanovisko (s. 166) naznačuje, že ambivalentnosť významu podvratného zámeru môže súvisieť s vývojom, ktorým text Ha-noten t^šu'a prešiel.

Záver. Autorka habilitačnej práce aj v jej druhej časti preukázala schopnosť za pomoci vedeckých postupov nielen nazhromaždiť určitú sumu faktov a poznatkov, ale ich aj kriticky posúdiť a tým prispieť do výskumu židovskej liturgie vlastnými závermi.

Pripomienky. Pri čítaní textu HP som si položilo viacero otázok. Jednou z nich je samotný rozsah spracovania témy HP, v ktorom podrobila svojej analýze židovskú modlitbu za vládu

modlitbu za vládu a jej predstaviteľ'a od jej prapočiatkov po skoro 21. storočie. S tým súvisí aj otázka, akú úlohu pre pochopenie poslstva modlitby za kráľovstvo/štát/vládu a jej predstaviteľ'ov má fungovanie židovských komunít v totalitných režimoch a v iných náboženských zoskupeniach?

Neprijemne som bola prekvapená opakovaným výskytom rôznych chýb, ktoré sú podľa môjho názoru dôsledkom nepozornosti autorky HP. I keď predpokladám, že takýto text nie je určený začiatčovníkom v oblasti židovskej liturgie, nemali by sa vyskytovať chyby v prepise hebrejských slov. Napríklad dina de-machuta dina (s. 40), dina d-malkuhuta dina v Summary (s. 315), v prepise mena Abarvanel (s. 25), Abravanel (s. 27) alebo má byť Abrabanel (s. 34). Nemalo by sa vyskytovať vynechávanie samohlások v českých slovách, napr. „Dále pokračuje, že záležitosti mez lidmi byly řešeny bejt dinem ...“ (s. 43). Uvádžanie dvoch rozdielnych mien u toho istého priezviska, napr. P. Nagy a pod čiarou NAGY, Georg na s. 77 vyvoláva dojem, že ide o dvoch rôznych Nagyov. Ale podľa 2.c. Príspevky v odborných publikáciách by malo ísť o toho istého autora.

Formálne normy kladené na habilitačné práce na Univerzite Karlovej nepoznám, autorka HP sa však na ich dodržanie odvolala na začiatku svojej habilitačnej práce.

Hodnotenie. Habilitačná práca prezentuje predovšetkým dobré predpoklady autorky pre vedeckú prácu, vrátane jazykových, na jednej strane. Na druhej strane jej obsah je nepochybne výsledkom autorkinej predchádzajúcej desaťročie trvajúcej výskumnej práce v oblasti židovskej liturgie, výsledkom ktorej je veľmi dobrá orientácia autorky v prameňoch, komentároch a ostatnej literatúre. Je preto prirodzeným dôsledkom, že svojimi závermi autorka obohatila doterajší výskum židovskej liturgie.

Na základe uvedených skutočností doporučujem predloženú habilitačnú prácu prijať ako základ pre habilitačné konanie.

Košice 30. 8. 2021